

ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ І ТЕХНОЛОГІЙ З ОСНОВ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Ляшенко М.Ю.

викладач кафедри теорії та методики професійної підготовки

НПУ імені М.П. Драгоманова, м. Київ

Актуальність дослідження. Сфера освіти є важливим стратегічним ресурсом для соціально-економічного розвитку України, яка повинна орієнтуватися на якісну підготовку фахівців відповідно до змін, що відбуваються на ринку праці. Важливим елементом цієї підготовки є використання компетентнісного підходу, який спрямований на підвищення освіченості студентів не за рахунок накопичення знань, що швидко змінюються, а саме здатністю використовувати набуті знання у сучасних реаліях як професійного, так і особистого життя. Передусім впроваджувати цей підхід необхідно у систему підготовки майбутніх вчителів, що замінить традиційне предметне навчання на середовище формування знань, необхідних для виконання ними практичних, ситуативних, особистісно-орієнтованих та комунікативних завдань. Враховуючи вище сказане розглянемо одну із складових фахової компетентності вчителів технологій – підприємницьку компетентність, яка гармонійно вписується у загальну архітектуру освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів технологічної галузі. Формування фахової компетентності з основ підприємництва у майбутніх учителів трудового навчання і технологій є актуальною, але практично не дослідженою проблемою.

Аналіз актуальних досліджень. Важливе значення у процесі дослідження мають праці, присвячені різним аспектам економічної підготовки молоді В.Бех, В.Бобров, А.Войнаровським, Т.Дзюбенко, Н.Кузьміна, А.Макаренко, Н.Ничкало, Л.Петько, І.Сасовою, О.Падалка, О.Шпак та ін.

Фрагментарно питання формування фахової компетентності з основ підприємництва досліджували В.М.Вачевський, Л.Г.Козачок, Н.В.Примаченко. Так, у дослідженні Л.Г.Козачок [7] обґрунтовано підходи до відбору та структурування змісту навчального матеріалу з курсу «Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності», запропонована методика викладання курсу з використанням активних методів навчання.

В іншому форматі це подано Н.В.Примаченко [13], якою розглядається формування маркетингової культури у майбутніх учителів трудового навчання і технологій у процесі навчання основ підприємництва, для чого зроблено добір навчально-методичного забезпечення з навчальної дисципліни «Маркетинг».

Аналіз наукової літератури дає підставу констатувати, що проблема формування підприємницької компетентності майбутніх учителів технологій у процесі фахової підготовки ще не отримала належного теоретичного обґрунтування та практичної апробації.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та розробка технології формування фахової компетентності з основ підприємництва у майбутніх учителів трудового навчання і технологій.

Виклад основного матеріалу. Важливою складовою у професійній діяльності вчителів трудового навчання і технологій є передача учням знань, формування вмінь та навичок з основ підприємництва як елемент навчання, а також виявлення творчих здібностей, ініціативності, підвищення мотивації до навчання, до професійного самовизначення після закінчення школи.

Рис. 1. Схематичне представлення місця підприємницької компетентності у структурі фахової підготовки майбутніх учителів трудового навчання і технологій

На думку В.К.Сидоренко важливо усвідомити, що «Технологія» повинна стати інтегративною освітньою галуззю, яка синтезує в собі наукові знання з математики, фізики, хімії, біології, дизайну, економіки, основ правознавства і показує їх прояв у роботі промисловості, сільського господарства, енергетики, транспорту, зв'язку, будівництва, сфери надання послуг, ведення домашнього господарства, культури побуту та інших напрямів діяльності людини. Це в свою чергу сприятиме посиленню мотивації учнів до вивчення інших загальноосвітніх предметів [20, с. 3].

У структурі фахової підготовки майбутніх учителів трудового навчання і технологій підприємницька компетентність входить до спеціальних фахових

компетентностей, зі здатністю її реалізувати як на рівні базової середньої освіти (5–9 класи), так і профільної середньої освіти (ліцеї, заклади професійної освіти) (рис. 1). Відповідно до Державного стандарту повної загальної середньої освіти [4] освітня галузь «Технології» має інформаційнокомунікаційний та технологічний компоненти.

Проаналізуємо основні завданнями технологічного компоненту трудового навчання і технологій, серед яких ключовими слід виділити ознайомлення учнів із виробничим середовищем, традиційними і перспективними технологіями обробки матеріалів, декоративно-ужитковим мистецтвом, а також формування здатності розвивати надбання рідної культури з використанням засобів декоративно-ужиткового мистецтва.

Водночас важливим є набуття учнями досвіду впровадження технологічної діяльності, партнерської взаємодії і ціннісних ставлень до трудових традицій, розвиток технологічних умінь і навичок учнів, а також створення умов для самореалізації, розвитку підприємливості та професійного самовизначення кожного учня, оволодіння вмінням оцінювати власні результати предметно-перетворювальної діяльності та рівня сформованості ключових компетентностей - підприємливості та ініціативності.

Таким чином, майбутній вчитель технологій повинен бути готовий до реалізації цих завдань, зокрема шляхом проведення уроків з підприємницьким тлом. Це можливо лише з формуванням економічних понять на уроках трудового навчання, як основу економічної підготовки учнів та спрямованістю занять на формування підприємницьких здібностей через зміст навчального предмету, форми, методи, технології.

Вагомий внесок у дослідженні економічної підготовки учнів на уроках трудового навчання зробив Я.Я.Матвісів [11, с. 74–75], яким сформовано зміст економічних знань у вигляді таких модулів:

1. Поняття, що характеризують сутність, економічну організацію та екологічні проблеми сучасного виробництва.
2. Поняття, що характеризують умови економічного зростання виробництва, його типи, мотивацію та стимули трудової діяльності.
3. Поняття, що характеризують структуру виробничого підприємства. Підприємництво та організаційно-правові форми господарювання.
4. Поняття, що характеризують сутність та стратегію планування виробничої діяльності підприємств.
5. Поняття, що характеризують особливості ціноутворення на підприємстві, резерви і чинники зниження собівартості продукції.

Причому, кожен модуль містить певний обсяг економічних понять, пропонованих для вивчення учнями загальноосвітніх шкіл на уроках трудового навчання.

Відтак, велика частина економічних понять на уроках трудового навчання безпосередньо стосується підприємництва, що в свою чергу підвищує потребу у формуванні фахової компетентності з основ підприємництва у майбутніх учителів трудового навчання і технологій. Тому для реалізації цього нам слід теоретично

обґрунтувати і розробити технологію формування фахової компетентності з основ підприємництва у майбутніх учителів технологій.

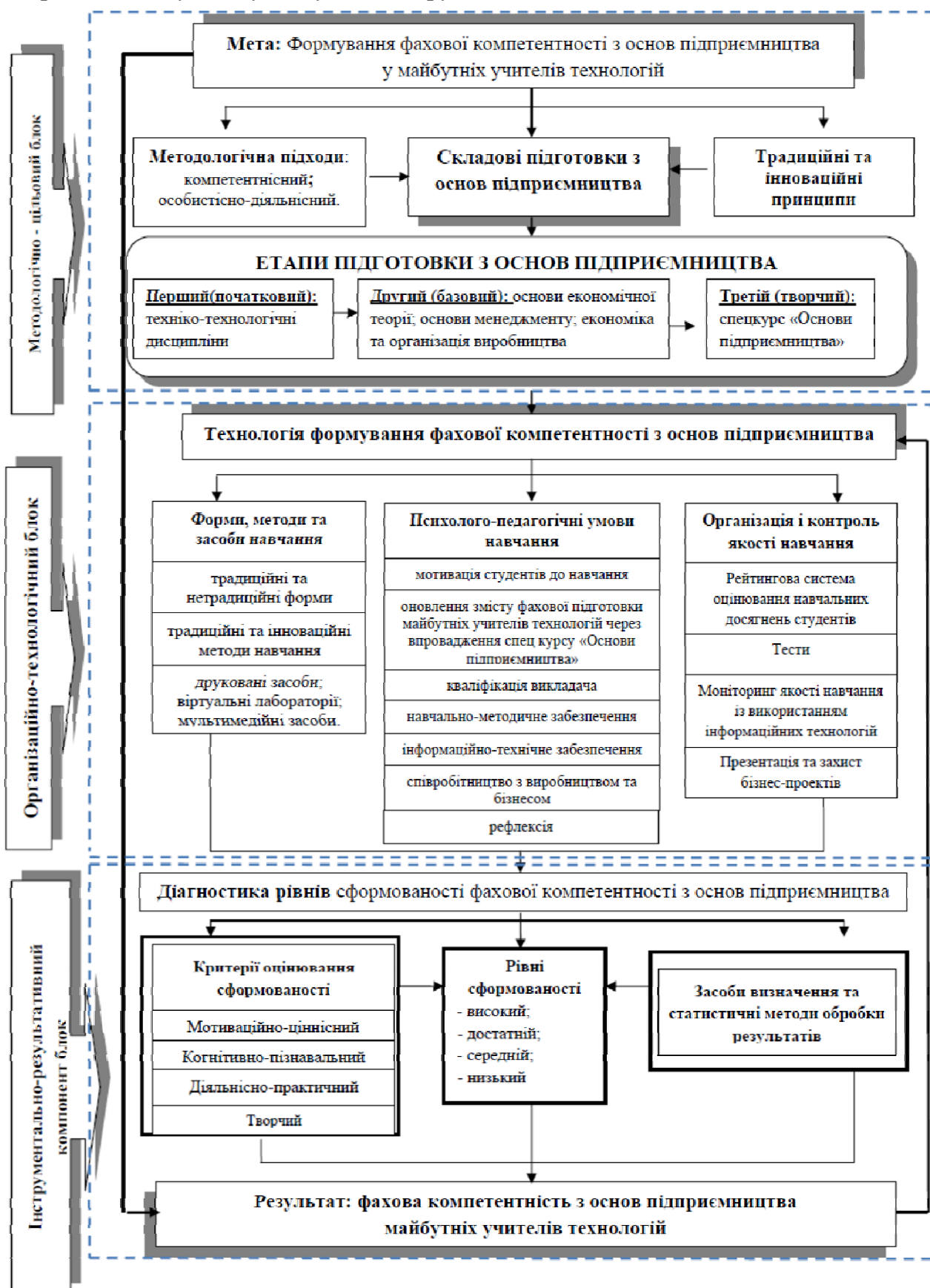

Рис. 2. Модель формування фахової компетентності з основ підприємництва у майбутніх учителів технологій

На рис. 2 представлено модель технології, яка містить методологічно-цільовий, організаційно-технологічний та інструментально-результативний блоки, які між собою взаємопов'язані та взаємодоповнювальні. Методологічно-цільовий блок включає мету, конкретизовані відповідно до неї складові підготовки з основ підприємництва, методологічні підходи, традиційні та інноваційні принципи. Складовими підготовки майбутніх учителів трудового навчання і технологій з основ підприємництва є три етапи: початковий, базовий і творчий, серед яких економічний цикл представляють базові дисципліни (основи економічної теорії, економіка та організація виробництва, основи менеджменту) та дисципліна з поглибленням знань підприємницької діяльності (основи підприємництва). В системі вищої освіти навчальні дисципліни, пов'язані з підприємництвом, включені до навчальних планів лише для економічних та управлінських спеціальностей. Для вчителів технологій це необхідно, оскільки вони у своїй практичній діяльності повинні формувати в учнів підприємницьку компетентність.

Важливими елементами моделі, які визначають зміст, організаційні форми та методи навчальної роботи є підходи та принципи навчання. Для реалізації поставленої мети нами виокремлено такі підходи: компетентнісний та особистісно-діяльнісний.

Формування підприємницької компетентності як результат фахової підготовки майбутніх учителів технологій можливий за рахунок використання компетентнісного підходу. Проблемі компетентнісного підходу до навчання присвячені дослідження таких науковців Н.Бібік, С.Бондар, І.Булах, Н.Гришанової, О.Дубасенюк, І.Зимньої, О. Пометун, О. Савченко, А.Хуторського та ін. На думку академіка В.Кремня [9] поряд із засвоєнням базових знань перед сучасною освітою постає завдання навчити навчатися, виробити потребу в навчанні впродовж життя.

У контексті викладеного зазначимо, що актуалізується ще одна функція навчального процесу – навчити людину використовувати отримані знання у своїй практичній діяльності – професійній, громадсько-політичній, побутовій та ін. Педагогічна професія є одночасно перетворюючою і управляючою. А для того щоб управляти розвитком особистості, необхідно бути компетентним. Поняття професійної компетентності педагога виражає єдність його теоретичної і практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності і характеризує його професіоналізм. Тому, пріоритетним підходом при підготовці фахівців сьогодні проголошений – компетентнісний [3, с. 293].

Компетентнісний підхід створює всі умови для підготовки фахівців технологічної освіти як з сукупністю знань, вмінь та навиків з основ підприємництва, так і здатністю застосовувати їх у практичній діяльності для вирішення конкретних життєвих завдань або проблемних ситуацій. До того ж на ринку праці необхідні не знання самі по собі, а здатність спеціаліста використовувати їх на практиці, виконувати певні професійні й соціальні функції.

Реалізацією компетентного підходу у процесі навчання з основ підприємництва майбутніх учителів технологій є частина проектної діяльності щодо виготовлення

готового виробу, а саме створення та представлення бізнесплану майбутнього виробу: розробка концепції виробу, планування успіху підприємницького проекту (резюме, аналіз галузі, маркетинговий план, економічні розрахунки) та реалізація підприємницького проекту (можливість комерціалізувати готовий виріб) [1; 2; 14; 15; 16; 22].

Наступним підходом, який доцільно використовувати при формуванні фахової компетентності з основ підприємництва у майбутніх учителів трудового навчання і технологій є *особистісно-діяльнісний підхід*.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що особистіснодіяльнісний підхід в освіті досліджували О.Б.Бігич, Л.І.Бурдейна, І. А.Зимняя, В. А.Семиченко, Т.В.Тихонова, О. В.Уваркіна, І.С.Якиманська та інші. Підтримуємо думку В.А.Семиченко, яка стверджує, що розділювати діяльнісний і особистісний підходи недоцільно. Концептуальні відмінності між діяльнісним та особистісним підходами доцільно проводити тільки на теоретичному рівні [13, с. 184].

У нашому дослідженні важливо визначити основоположні складові особистісно-діялісного підходу до навчання. Такими є самоактуалізація, індивідуальність, ініціативність, самостійність у прийнятті рішень, творчість, креативність, новаторство, що безпосередньо пов'язано з підприємництвом. На основі особистісно-діялісного підходу пропонуємо використовувати такі педагогічні технології: технології активного навчання: імітаційні і не імітаційні; модульне навчання; дистанційна освіта; технології розвиваючого навчання; проблемне навчання; технологія індивідуального навчання (індивідуальний підхід, метод проектів).

Отже, реалізація особистісно-діялісного підходу у технологічній освіті є проектна діяльність, яка охоплює всі стадії діяльності людини та націлена на досягнення єдиної мети: забезпечення інтелектуального, фізичного і соціального розвитку особистості. На відміну від інших систем трудового навчання, в структуру проектної діяльності входять такі елементи як моделювання, економічні, екологічні та маркетингові розрахунки.

Враховуючі мету і завдання підготовки з основ підприємництва загальними принципами у представлений нами моделі є наступні: науковості, системності і послідовності, наступності, зв'язок теорії з практикою, наочності, індивідуалізації навчання, інформаційна освіта.

Хоча традиційні дидактичні принципи навчання є достатньо ефективними, але модернізація освіти потребує використання нових інноваційних принципів навчання: інтенсифікація навчання, інтерактивного навчання, інноваційної наочності, креативного розвитку.

Наступним блоком моделі формування підприємницької компетентності є організаційно-технологічний блок, який включає технологію формування фахової компетентності з основ підприємництва: психолого-педагогічні умови навчання, форми, методи, засоби та організацію і контроль якості навчання.

Ми поділяємо позицію М.І.Піддячого сутність якої полягає в тому, що основним елементом успішної реалізації моделі є відповідні педагогічні умови, які

забезпечують реалізацію змісту навчання, оптимізують форми, методи, підходи, технологію організації навчального процесу як цілісної системи [17, с. 280].

Основними психолого-педагогічними умовами формування підприємницької компетентності в учителів трудового навчання і технологій є: мотивація студентів до навчання; оновлення змісту фахової підготовки майбутніх учителів технологій через впровадження спец курсу «Основи підприємництва»; кваліфікація викладача; навчально-методичне забезпечення; інформаційно-технічне забезпечення; співробітництво з виробництвом та бізнесом; рефлексія.

Ефективність формування фахової компетентності з основ підприємництва у майбутніх учителів трудового навчання і технологій безпосередньо залежить від впровадження у навчально-виховний процес професійної підготовки майбутніх фахівців технологічної освіти сучасних форм, методів і засобів навчання, які запропоновані у табл. 1 враховуючи методичні підходи та принципи моделі.

В контексті вибору форм, методів та засобів навчання нам близький погляд Є.Н.Зарецької: «Людині нічого не можна пояснювати, її можна тільки примушувати здогадуватися самостійно. Людина повинна до всього доходити власними розумовими зусиллями, а завдання педагога – тільки стимулювати роздуми, тобто здійснювати інтелектуальний штурм» [6; 21].

Таблиця 1

Форми, методи та засоби навчання у процесі формування фахової компетентності з основ підприємництва майбутніх учителів трудового навчання і технологій

Форми навчання	<i>Традиційні</i>		<i>Нетрадиційні</i>
	Лекції, семінарські та практичні заняття, індивідуальна та самостійна робота		<i>Лекції:</i> міні, гостьова, діалог; проблемна; кіно-відео та ін. <i>семінари:</i> дискусії, конференції; виїзне практичне заняття та ін.
Методи навчання	<i>Традиційні</i>		<i>Інноваційні</i>
	словесні та наочні методи, репродуктивні та продуктивні методи та ін.		<i>індивідуальні:</i> імітаційні вправи, аналіз конкретної ситуації <i>колективні (інтерактивні):</i> розігрування ролей; ігрове проектування; навчальні ділові ігри; мозковий штурм та ні.
Засоби навчання	<i>Друковані</i>	<i>Віртуальні лабораторії</i>	<i>Мультимедійні засоби</i>
	навчальні посібники; дидактичний матеріал	віртуальне підприємство на базі програмного комплексу «Парус» (Паруспідприємство); програмного комплексу Project Expert та ін.	середовище MOODLE; мультимедіа-презентацію; навчальні фільми та відео демонстрації та ін.

Важливою складовою технології формування фахової компетентності з основ підприємництва у майбутніх учителів трудового навчання і технологій є організація і

контроль якості навчання, який включає: рейтингову систему оцінювання навчальних досягнень студентів; тести; моніторинг якості навчання із використанням інформаційних технологій; презентацію та захист бізнеспроектів.

Для оцінки та аналізу результатів процесу формування фахової компетентності з основ підприємництва у майбутніх вчителів технологій, а також, за необхідності, корекції, у досліджуваній моделі представлено інструментально-результативний блок. Моніторинг результатів навчання проводиться за критеріями оцінювання сформованості підприємницької компетентності, які включають наступні показники: *мотиваційно-ціннісний; когнітивно-пізнавальний; діяльнісно-практичний; творчий.*

Мотиваційно-ціннісний критерій включає ставлення студентів до майбутньої професії; прояв інтересу до вивчення підприємницької складової у майбутній професійно-педагогічній діяльності; усвідомлення значущості підприємницьких знань та розуміння цінності творчої діяльності для успішної професійної самореалізації; готовність до самовизначення у суспільстві; ініціативність, творче мислення, етику ділової людини, креативність, новаторство.

Когнітивно-пізнавальний критерій включає систему знань та вмінь з основ підприємництва, якою повинен володіти майбутній вчитель технологій; прояв творчого (креативного) мислення. Отже, зміст когнітивно-пізнавального блоку складає система таких знань: основних підприємницьких термінів (у галузі підприємництва, виробництва, ергономіки тощо); основ бізнеспланування; технології заснування власної справи; основних способів організації власного бізнесу; основ маркетингу та менеджменту.

Для вимірювання когнітивно-пізнавального критерію застосовувались розроблені нами тести із підприємницького циклу, що містили завдання теоретичного та практичного характеру.

Діяльнісно-практичний критерій характеризує наявність у майбутніх учителів трудового навчання і технологій знань, вмінь, навичок та можливість їх відтворення під час професійної діяльності і при співробітництві з виробництвом та бізнесом.

Творчий критерій виявляється індикатором ставлення до підприємництва як мистецтва і самого себе, розвиненості творчої уяви; креативності як здатності продумувати унікальні ідеї, результати, спроби розв'язання проблеми; прагнення до самовдосконалення, самореалізації у професійній діяльності майбутнього учителя трудового навчання і технологій та втілення творчих (особистих) задумів через призму підприємництва

При цьому визначені чотири рівні сформованості фахової компетентності з основ підприємництва: високий, достатній, середній, низький.

В основу діагностики рівні сформованості фахової компетентності з основ підприємництва у майбутніх учителів трудового навчання і технологій нами покладено інструментарій оцінювання професійної компетентності науковця В. І. Жигір [5, с. 42–43]: 1) тестування; 2) анкетування; 3) самодіагностика; 4) виконання ситуаційних завдань.

Таким чином запропонована нами модель дозволяє алгоритмізувати процес формування фахової компетентності з основ підприємництва у майбутніх учителів

трудового навчання і технологій. Фахову компетентність з основ підприємництва майбутніх фахівців технологічної освіти визначаємо як здатність майбутнього фахівця технологічної освіти використовувати знання, вміння та навички з основ підприємництва в процесі педагогічної діяльності; готовність до створення власного бізнесу, як здатність довести свої наукові здобутки до комерціалізації та впровадження їх в певній галузі економіки; критично осмислювати й використовувати різноманітну інформацію; творчий підхід до справи [10, с. 53].

Ми розглядаємо фахову компетентність з основ підприємництва майбутніх учителів трудового навчання і технологій, як інтегративне утворення особистості, суть якої полягає у здатності особистості задовольнити професійні, суспільні та особисті потреби (табл. 2).

Таблиця 2

Результат діяльності учителя трудового навчання і технологій при сформованій фаховій компетентності з основ підприємництва

Результат діяльності	Реалізація фахової компетентності з основ підприємництва учителя трудового навчання і технологій
<i>Вчитель</i> (професійна потреба)	Робота за фахом зі здатністю проводити уроки з підприємницьким тлом; Профільне навчання – технологічний профіль.
<i>Вчитель підприємця/освітянин</i> (суспільна потреба)	Робота за фахом (приватна школа) Блог-сайт «Майстерня» Гурток за інтересами Репетиторство Майстер-класи (робота в освіті)
<i>Вчитель підприємця/початківець</i> (особиста потреба)	Інтернет магазин: заготівля матеріалів для виробу; власних виробів «Hand Made» (доведення своїх науково-теоретичних здобутків до комерціалізації)

Якщо діагностика показує, що запропонована технологія формування фахової компетентності з основ підприємництва у майбутніх учителів трудового навчання і технологій не відповідає результату (низькій рівень сформованості компетентності), то необхідно перейти до корекційної роботи у напрямку зміни чи удосконалення форм, методів та засобів навчання.

Впровадження і реалізація технології формування фахової компетентності з основ підприємництва у процесі підготовки майбутніх учителів трудового навчання і технологій необхідна ще й тому, що пріоритетним завданням реформування сфери загальної середньої освіти в Україні є організація профільного навчання старшокласників. Так, відповідно до «Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» [12] одним з основних завдань є створення умов для диференціації навчання, посилення професійної орієнтації та допрофільної підготовки, забезпечення профільного навчання, індивідуальної освітньої траєкторії розвитку учнів відповідно до їх особистісних потреб, інтересів і здібностей.

Вчені М.С.Корець, В.В.Вдовченко, А.М.Тарара зазначають, що формування потреби і здатності до самовизначення, відповідно до інтелектуальних можливостей особистості, підготовка висококваліфікованих фахівців сьогодні – можливі завдяки переходу на сучасний рівень профільного навчання, яке зорієнтоване на реальне життєве і професійне самовизначення випускників загальноосвітньої школи [8, с. 91].

У межах технологічного профілю сьогодні здійснюється професійна підготовка старшокласників за професіями: секретар керівника (організації, підприємства, установи) та касир (на підприємстві, в установі, організації), а отже економічна підготовка майбутніх учителів трудового навчання і технологій вимагає постійної модернізації. Відповідно фахова компетентності з основ підприємництва майбутніх фахівців технологічної освіти гармонійно вписується у загальну архітектоніку освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів технологічної галузі.

Висновки. Отже, представлена нами технологія формування фахової компетентності з основ підприємництва у майбутніх учителів трудового навчання і технологій розглядається як ефективний інструментарій організації у системі економічної підготовки майбутнього фахівця технологічної освіти. Причому, досягнення поставленої мети згідно запропонованої моделі можливе лише при оновленні змісту фахової підготовки майбутніх учителів трудового навчання і технологій через впровадження спец курсу «Основи підприємництва».

Література:

1. Вернидуб Р.М. Організація професійної підготовки в провідних університетах України / Р.М.Вернидуб // Гілея : наук. вісник. – 2012. – № 60 (5). – С. 566–570.
2. Вернидуб Р.М. Розгортання нової дидактичної моделі професійно-педагогічної підготовки сучасного вчителя / Р.М.Вернидуб // Нова парадигма. – 2011. – Вип. 104. – С. 22–31.
3. Гуменюк Т.Б. Науково-методичні засади забезпечення системи професійної підготовки бакалаврів – вчителів технологій і креслення / Т.Б.Гуменюк, М.С.Корець // Збірник наук. пр. Уманського держ. педагогічного ун-ту імені Павла Тичини. – 2010. – Ч. 2. – С. 291–303.
4. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://mon.gov.ua/content/Освіта/post-derzh-stan-\(1\).pdf](http://mon.gov.ua/content/Освіта/post-derzh-stan-(1).pdf)
5. Жигір В.І. Оцінювання професійної компетентності фахівця як фактор його формування / В.І.Жигір // Наукові записки Бердянського держ. педагогічного університету. – 2014. – Вип. 2. – С. 40–47.
6. Зарецкая Е.Н. Риторика: Теория и практика речевой коммуникации Е.Н.Зарецкая. — 4е изд. — М. : Дело, 2002. — 480 с.
7. Козачок Л.Г. Наукове обґрунтування змісту і методики викладання курсу «Соціальнопсихологічні аспекти підприємницької діяльності» (для спеціальності «Трудове навчання») [Рукопис] : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Л.Г.Козачок. — Київ, 2001. — 233 с.
8. Корець М.С. Педагогічні умови реалізації технологічного профільного навчання / М. С. Корець, В. В. Вдовченко, А. М. Тарара // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П.

- Драгоманова. Серія 13. Проблеми трудової та професійної підготовки. – 2010. – Вип. 6. – С. 90–97.
9. Кремень В. Нові вимоги до освіти та її змісту / В.Кремень // Виклик для України: розробка рамкових основ змісту (національного курикулуму) загальної середньої освіти для XXI століття : мат. Всеукр. наук.-практ. конф., 26–27 червня 2007 р. / Україна – Проект “Рівний доступ до якісної освіти”, АПН України, Державна установа «Директорат програм розвитку освіти» МОН України. – К. : ТОВ УВПК «Ексоб», 2007. – С. 3–10.
 10. Ляшенко М.Ю. Формування підприємницької компетентності у майбутніх учителів технологій / М.Ю. Ляшенко // Наукові записки. – Випуск 9. – Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. Частина 3. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2016. – С. 51–54.
 11. Матвісів Я.Я. Формування економічних понять в учнів основної школи на уроках трудового навчання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Я.Я.Матвісів. – Дрогобич, 2011.
 12. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України від 25.06.2013 р. № 344/2013. [Електронний-ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
 13. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: [монографія] / Під. ред. І.А.Зязюна. – К. : ВІПОЛ, 2000. – 636 с.
 14. Петько Л.В. Иноязычное обучение будущих менеджеров образовательной сферы в условиях университетской подготовки // Инновации в образовании. – 2013. – № 12. – С. 36–45. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7868>
 15. Петько Л.В. Педагогічна сутність у визначенні поняття «освітнє середовище» / Л.В. Петько // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-тет імені Григорія Сковороди»: зб. наук. пр. – Переяслав-Хмельницький, 2014. – Вип. 34. – С. 109–118. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7452>
 16. Петько Л.В. Підготовка нового педагога-економіста – виклик сучасній педагогічній університетській освіті (на прикладі створення нових навчальних програм з іноземної мови за фахом зі спеціальності 6.030601 «Менеджмент (управління персоналом)» / Л.В. Петько // Вісник Інституту розвитку дитини. Вип. 27. Серія: Філософія, педагогіка, психологія: зб. наук. пр. – К. : Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2013. – С. 95–101.
 17. Піддячий М.І. Підготовка старшокласників до професійної діяльності в умовах профільного навчання: [монографія] / М.І. Піддячий. – К. : Педагогічна думка, 2008. – 288 с.
 18. Примаченко Н.М. Формування маркетингової культури у майбутніх вчителів технологій у процесі навчання основ підприємництва : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Н.М.Примаченко. – К., 2012. – 200 с.

- 19.Сергійчук О. Педагогічні аспекти реалізації особистісно орієнтованого підходу в навчальному процесі ВНЗ / О.Сергійчук, А.Сембрат // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. пр. Уманського держ. Пед. ун-ту імені Павла Тичини. – 2014. – С. 39–46.
- 20.Сидоренко В.К. Проектно-технологічний підхід як основа оновлення змісту трудового навчання школярів / В.К.Сидоренко // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2004. – № 1. – С. 2–4.
- 21.Pet'ko L.V. Brainstorming and the formation of professionally oriented foreign language teaching environment in the conditions of university (for the specialties 023 «Fine Arts» and 022 «Design») / L.V.Pet'ko // Economics, management, law : challenges and prospects: Collection of scientific articles. Psychology. Pedagogy and Education. – Discovery Publishing House Pvt. Ltd., New Delhi, India. 2016. – P. 214–217. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/10739>
- 22.Tytova N.M. Influence of diversification professional education on various types preparing of vocational educational teachers / N.M.Tytova // Economics, management, law: socioeconomical aspects of development: Collection of scientific articles. Volum 2. Psychology. Pedagogy and Education. – Edizioni Magi – Roma, Italy. – 2016. – P. 260–262. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/10559>